
Marek Rojíček^a

Stanislava Hronová, Jakub Fischer, Richard Hindls, Jan Sixta: Národní účetnictví – od výroby k bohatství

Praha: C. H. Beck, 2019. 1. vydání. 432 stran. 978-80-7400-738-5.

Kniha autorského kolektivu katedry ekonomické statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze s názvem „Národní účetnictví – od výroby k bohatství“ navazuje na starší publikace stejného autorského kolektivu a kromě aktualizace údajů přináší novinky také v několika oblastech. V první řadě odráží inovovaný standard národního účetnictví (SNA 2008, resp. ESA 2010), který byl v období od vydání předchozí odborné publikace již zaveden do praxe členských zemí. Oproti předchozí publikaci z roku 2009 došlo kromě změny názvu, který velmi trefně vystihuje podstatu národních účtů, také k částečnému rozšíření o využití input-output tabulek a rovněž se autoři více věnují srovnávání makroagregátů v čase a prostoru. Zcela nová je kapitola o experimentálních propočtech v národních účtech, která reflektuje výsledky výzkumu autorského týmu v posledních letech.

První kapitola se zabývá vysvětlením podstaty systému a historií jeho vzniku. Je zde poměrně precizně vysvětleno, že se jedná o makroekonomický model národního hospodářství, což považují za velmi důležité, protože řada čtenářů může z pojmu „národní účetnictví“ získat dojem, že se jedná o analogii podnikového účetnictví na úrovni celé ekonomiky. Historie národních účtů popisuje ve stručnosti nejvýznamnější milníky vývoje tohoto systému, na což navazuje část věnovaná mezinárodním standardům včetně zmínky o aktuálně probíhající revizi SNA a ESA. Tuto část považují za velmi přínosnou, protože ukazuje, jak se celý systém postupně vyvíjel. Stejně jako nelze pouhým nastudováním teorie hlavního proudu v ekonomii získat skutečné znalosti v tomto oboru, také pro pochopení národních účtů je důležité znát, jak se rodil dnes používaný standard. Přestože Systém národních účtů (SNA) je výrazně převažujícím standardem, existují v řadě zemí jeho modifikace či zcela odlišné systémy (např. Čína, USA). Všechny systémy makroekonomických informací však mají společné některé prvky, a to zejména systém vzájemně vybilancovaných účtů a principiální vazbu na ekonomickou teorii.

a Český statistický úřad, Praha, Česká republika
Email: marek.rojicek@czso.cz

Druhá kapitola se věnuje architektuře národního účetnictví. Výklad má logický sled a začíná u pojmu „produkce“, od něž se soustava národních účtů odráží a postupuje dvěma směry. Na produkci jednak hledí jako na zdroj tvorby hodnoty výrobků, které jsou pak v národním hospodářství směňovány, a jednak jako na zdroj tvorby důchodů, který je posléze v národním hospodářství směňován. Proces tvorby důchodů je přitom rozdělen do tří částí, od tvorby přes rozdělování a přerozdělování důchodů až k užití disponibilního důchodu. Další část se věnuje tvorbě úspor a akumulaci a poslední část se zabývá změnami ve jmění, které mohou být důsledkem jak produktivní činnosti, tak i dalších vlivů (nahodilých události či pohybu cen). Samostatná subkapitola se věnuje hrubému domácímu produktu jako nejznámějšímu a nejčastěji využívanému makroekonomickému agregátu, vysvětlen je rozdíl mezi běžnými a stálými cenami a postup statistické deflace. Autoři dále vysvětlují problematiku úplnosti zachycení ekonomických transakcí a věnují se jednotlivým typům nepokrytí, a to jak v části legální, tak i nelegální ekonomiky.

V této části se kniha zabývá také otázkami vypovídací schopnosti hrubého domácího produktu z pohledu vyjádření blahobytu. To je dlouhodobým předmětem diskuse ekonomů a dalších výzkumníků. Autoři zde zmiňují také Stiglitzovu zprávu, která se těmito otázkami před zhruba deseti lety zabývala a jejíž závěry byly mezi statistiky a ekonomy široce diskutovány. V této souvislosti je potřeba zdůraznit, že hrubý domácí produkt skutečně není univerzálním indikátorem a národní účetnictví poskytuje celou řadu jiných ukazatelů, které je nutné používat ve své komplexnosti. Kromě toho existuje řada satelitních účtů, zmíněn je například systém environmentálního účetnictví SEEA. Je dobře, že autoři toto téma neopominuli a poskytují mu ve své odborné publikaci určitý prostor, přestože toto téma by vydalo na samostatnou knihu. Připomenut je také rozdíl mezi domácím a národním produktem, který má zejména v malých otevřených ekonomikách velký význam. Samostatný box je pak věnován tzv. irskému případu, který velmi dobře ilustruje problémy spojené s globalizací.

Ve třetí kapitole pokračuje výklad architektury národních účtů a zaměřuje se na typy transakcí, jednotlivé účty a vymezení institucionálních sektorů. Vysvětlen je význam jednotlivých účtů a jejich vzájemná vazba prostřednictvím bilančních položek. Propojenost účtů na jedné straně dělá celý systém velmi složitý a náročný na kompilaci, na druhé straně však zajišťuje konsistenci a vzájemnou kontrolu výpočtu makroekonomických agregátů. Bez velmi dobré znalosti logiky celého systému jej nelze plně analyticky využít a může naopak docházet ke špatné interpretaci ekonomického vývoje na straně uživatelů dat.

Čtvrtá kapitola logicky navazuje na předchozí a přechází od teorie k praxi, když se zabývá analytickým využitím systému sektorových účtů. Je to nejobsáhlejší kapitola, která využívá poslední dostupné údaje za ČR za rok 2016 a pomocí nich „vypráví příběh“ o tom, co se odehrávalo v jednotlivých institucionálních sektorech. Bere přitom

v úvahu specifika jednotlivých sektorů a jejich odlišný hlavní účel. Tuto kapitolu považují za velmi významnou pro pochopení bohatosti celého systému. Velmi názorně vypovídá o tom, že národní účty nelze redukovat na ukazatel HDP a jeho složky, ale že komplexní obrázek o ekonomice dané země přináší teprve pohled na celý systém vzájemně propojených ukazatelů. Na analýzu institucionálních sektorů navazuje vysvětlení principu integrovaných ekonomických účtů, které ve formě souhrnné tabulky ukazují vzájemné vazby mezi sektory. Závěrečná subkapitola se věnuje národnímu bohatství, a tedy stavovým veličinám, jako jsou aktiva a čisté jmění. To je obecně málo využívaná, ale velmi důležitá část národních účtů, která do značné míry odpovídá na otázky spojené s měřením blahobytu.

Systému popisu původu a užití zboží a služeb (jinak řečeno komoditních toků) se věnuje pátá kapitola. Po obecném vstupu vysvětlujícím roli komoditních toků a definici jednotlivých kategorií a principů je kapitola rozdělena na část zabývající se tabulkami dodávek a užití a část zabývající se symetrickými input-output tabulkami. Zatímco význam tabulek dodávek a užití je převážně statistický, symetrické tabulky jsou využívány zejména pro analytické účely, kde jejich hlavní výhodou oproti jiným nástrojům je schopnost kvantifikovat nepřímé dopady změn řady událostí v ekonomice. Rozdíly mezi oběma druhy tabulek je potřeba zdůrazňovat, protože uživatelé jsou často směřováni. Využití symetrických input-output tabulek je pak demonstrováno na jednoduchých statických modelech. Naznačeno je také pokročilejší využití těchto tabulek v rámci modelů všeobecné rovnováhy.

Šestá kapitola vysvětluje problematiku srovnání makroekonomických agregátů v čase a prostoru. To je naprosto principiální záležitost, protože jednotlivé makroekonomické ukazatele poskytují jen malou informační hodnotu samy o sobě. Teprve jejich srovnání, ať už v časové řadě, či s jinými zeměmi jim tu dává pravý význam. Problematika statistické deflace již byla zmíněna ve druhé kapitole v souvislosti s hrubým domácím produktem, zde se jí věnuje podrobnější výklad včetně konkrétních metod a číselného příkladu, a to jak v případě ročních, tak i čtvrtletních dat. Co se týče prostorového srovnávání, zmíněn je princip výpočtu parity kupní síly a objemového srovnávání. Tato problematika by si podle mě zasloužila širší výklad, k podrobnějšímu výkladu musí čtenář sáhnout do doplňkové literatury.

Sedmá kapitola jde mimo rámec ročních účtů a zaměřuje se jednak na národní účty ve čtvrtletní a regionální podobě a také na rozšíření národních účtů v podobě satelitních účtů a matice sociálního účetnictví. Oproti minulé knize přibyla jedna subkapitola věnující se penzijním závazkům, což je novinka posledního manuálu národních účtů. Jedná se o doplňkový účet, vyčísľující celkové závazky vládního sektoru vůči budoucím důchodcům, a je to významný prvek v rámci srovnávání různých penzijních systémů. V případě čtvrtletních účtů je pozornost věnována nejen sestavování účtu zboží

a služeb, ale také čtvrtletním sektorovým účtům, které nemají tak detailní strukturu, ale jejich hlavní výhodou je relativní včasnost, kdy jsou k dispozici zhruba tři měsíce po skončení referenčního období. Propojení čtvrtletních nefinančních a finančních účtů pak umožňuje komplexně a s relativně krátkým odstupem analyzovat důchodovou situaci jednotlivých sektorů a vazbu na jejich finanční pozici. Problémem na druhé straně bývá vzájemná nekonsistence finančního a nefinančního účtu kvůli rozdílným datovým zdrojům a metodickým problémům.

Nedílnou součástí systému národních účtů jsou i regionální účty, které vybrané účty a ukazatele kvantifikují na úrovni regionů (v ČR krajů). Regionální účty tvoří důležitý podklad pro stanovení ekonomické úrovně jednotlivých regionů, na jejichž základě jsou poskytovány dotace z fondů EU. Významnými uživateli jsou jednotlivé krajské samosprávy, i když v ČR je hospodářská politika, pro kterou jsou regionální účty významnou datovou oporou, spíše centralizovány na národní úrovni. V řadě spíše větších zemí, jako je např. Španělsko, je sestavování regionálních účtů věnována podstatně vyšší pozornost a jsou také mnohem propracovanější.

Satelitní účty představují doplněk k „jádrovým“ účtům a umožňují rozvést některé aspekty, které nezapadají do uceleného systému národních účtů. Satelitních účtů existuje celá řada, přičemž některé jsou propojeny s národními účty velmi těsně a jiné jen velmi volně. K těm těsnějším patří jak Satelitní účet cestovního ruchu, tak i Satelitní účet neziskových institucí, kterým je věnována v knize pozornost. Jiný způsob, jak doplnit systém národních účtů o některé sociální aspekty, představuje Matice sociálního účetnictví. Jádrem tvoří soustava sektorových účtů zobrazená v maticové podobě, kde v řádcích a sloupcích jsou jednotlivé účty podle sektorů (v případě účtu zboží a služeb podle odvětví a produktů) a v jejich průsečících jsou uvedena salda vzájemných transakcí. Tento základní pohled pak lze obohatit o řadu doplňujících informací formou submatic, např. náhrady zaměstnancům podle pohlaví a vzdělání apod. Nutno podotknout, že satelitní účty představují kromě svého přínosu pro uživatele také cennou zpětnou vazbu pro sestavování národních účtů a podporují komunikaci a vzájemnou výměnu dat mezi věcnými oblastmi statistiky a národním účetnictvím.

Poslední osmá kapitola se věnuje experimentálním propočtům, které jsou již za hranou oficiální statistiky, přesto jsou však cenným zdrojem pro výzkumně orientované uživatele. Velmi unikátní v kontextu zemí bývalého východního bloku je sestavení časové řady hrubého domácího produktu od roku 1970. Datovou základnou byly publikované údaje Bilancí národního hospodářství, které byly velmi sofistikovaně transformovány do nejnovější metodiky národního účetnictví. Bylo přitom přirozeně nutné využít celou řadu hrubých odhadů a zjednodušujících předpokladů, přesto se jedná o nejlepší dostupná makroekonomická data za Českou republiku za toto historické období. Dalším výsledkem spolupráce akademického výzkumu a statistického úřadu

jsou regionální input-output tabulky, které představují jednak metodický, ale také praktický, analytický přínos z hlediska kvantifikace vzájemných ekonomických vazeb krajů v ČR. Posledním příkladem zmíněným v této publikaci je pak odhad tzv. kapitálových služeb, které představují cenný vstup pro odhady modelů vícefaktorové produktivity a vycházejí z údajů o stavu nefinančních aktiv publikovaných v národních účtech.

Celkově hodnotím recenzovanou odbornou knihu velmi pozitivně. Jedná se o dílo aktuální, na vysoké odborné úrovni a ve svém oboru minimálně v českých podmínkách zcela originální. A to i přesto, že navazuje na již vydané publikace v minulosti, protože jak metodika, tak i data se v průběhu času mění a na to je potřeba reagovat. Částečně lze knihu srovnat s publikací autorů Lequillera, Bladese vydané pod hlavičkou OECD s názvem „Understanding National Accounts“, která již doznala druhého, rozšířeného vydání. Kromě toho, že je k dispozici pouze v angličtině (s čímž by okruh jejích čtenářů neměl mít problém), je trochu vzdálenější českým reáliím, což je naopak výhoda pro díla tuzemských autorů. Na druhé straně je skvělým průvodcem po světě makroekonomické statistiky pro širší odbornou veřejnost napsanou populárnějším stylem a nabízí srovnání systémů používaných v různých zemích. Nezbyvá než si přát, aby takových děl vznikalo více a přispívaly ke zlepšování obecné úrovně ekonomické vzdělanosti.